

Ζωή Γεωργιάδου, «Εισαγωγή»
(για το έργο *Η Βοσκοπούλα*)

Η *Βοσκοπούλα*, που τυπώθηκε για πρώτη φορά το 1627 στη Βενετία, είναι έργο ανώνυμου συγγραφέα. Αποτελείται από 119 τετράστιχες στροφές και αφηγείται τον έρωτα ενός βοσκού και μιας βοσκοπούλας στα ειδυλλιακά δάση της Κρήτης.

Πρόσωπα και περιεχόμενο

Τα πρόσωπα της *Βοσκοπούλας* ουσιαστικά είναι μόνο δύο, οι νέοι εραστές. Το τρίτο πρόσωπο, ο γέρος πατέρας της κοπέλας, χρησιμεύει μόνο για την εξιστόρηση του θανάτου της κόρης του. Τα πρόσωπα παρουσιάζονται πάντα ανά δύο· κύρια ονόματα δεν υπάρχουν· οι δύο νέοι αποκαλούνται αμοιβαία «βοςκοί».

Το ποίημα αποτελείται από 476 ενδεκασύλλαβους ομοιοκατάληκτους στίχους, χωρισμένους σε 119 τετράστιχες στροφές, και αφηγείται την τυχαία συνάντηση και τον κεραυνοβόλο έρωτα ενός βοσκού και μιας πολύ όμορφης βοσκοπούλας. Αρχίζει με τη λιτή αλλά καίρια περιγραφή του μαγευτικού, ερημικού τοπίου, όπου πλανιέται ο νέος με το κοπάδι του. Ακολουθεί η οραματική εμφάνιση της κόρης και η πρώτη συνάντηση των δύο νέων. Το ζευγάρι ζει μαζί λίγες ευτυχισμένες μέρες και χωρίζεται, όταν θα επέστρεφε ο πατέρας της κοπέλας. Ο βοσκός υπόσχεται στην αγαπημένη του ότι θα επιστρέψει σε ένα μήνα, όμως αρρωσταίνει και δεν μπορεί να εκπληρώσει την υπόσχεσή του εγκαίρως. Όταν τελικά επιστρέφει μετά από καιρό, βρίσκει μόνο τον πατέρα της κοπέλας, ο οποίος του εξηγεί ότι η βοσκοπούλα αρρώστησε και πέθανε από τη στενοχώρια, επειδή πίστεψε ότι ο αγαπημένος της την ξέχασε. Το ποίημα κορυφώνεται με τον θρήνο του νέου πάνω στον τάφο της βοσκοπούλας.

Χρονολόγηση

Λαμβάνοντας υπόψη πως το έργο εκδόθηκε για πρώτη φορά το 1627, οι μελετητές υπολογίζουν πως γράφτηκε τουλάχιστον 20 χρόνια νωρίτερα: έτσι πιθανότατα

εξηγείται και γιατί ξεχάστηκε το όνομα του ποιητή, που ασφαλώς δεν ζούσε πια (Αλεξίου 1963, 47). Για τη χρονολόγηση της *Βοσκοπούλας* μεγάλη σημασία έχει η γλωσσική της μορφή. Από τη γλώσσα του ειδυλλίου λείπουν οι αρχαϊσμοί και ορισμένα μεσαιωνικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τα έργα της πρώιμης κρητικής λογοτεχνίας. Επομένως, η Βοσκοπούλα πρέπει να τοποθετηθεί στην εποχή ακμής της κρητικής λογοτεχνίας, στην περίοδο που χαρακτηρίζεται από την κανονική και με συνέπεια χρήση του εξελιγμένου κρητικού ιδιώματος ως λογοτεχνικού οργάνου, πιθανότατα στα τέλη του 16ου ή στις αρχές του 17ου αιώνα (Αλεξίου 2002, 54).

Γραμματολογικό είδος

Η *Βοσκοπούλα* θεωρήθηκε για πολύ καιρό αυθόρμητο, απλοϊκό γέννημα του λαϊκού βίου της Κρήτης. Πολλοί μελετητές την έβλεπαν σαν [δημοτικό τραγούδι](#) και πίστευαν ότι το έργο βασίζεται σε κάποιο πραγματικό επεισόδιο. Η αλήθεια, όμως, είναι ότι ο μύθος και τα πρόσωπα, όπως και η αφέλεια του ύφους, είναι συμβατικά. Τα ήθη δεν είναι στην πραγματικότητα ούτε αγροτικά ούτε αστικά, είναι τα συμβατικά ήθη που επιβάλλει το λογοτεχνικό είδος. Η ερωτική λιποθυμία, τα ειδυλλιακά σπήλαια, οι ασπροντυμένες βοσκοπούλες, οι Έρωτες που κρατούν τόξα, οι αναστεναγμοί, η εύκολη αγάπη και ο εύκολος θάνατος αποτελούν λογοτεχνικά μοτίβα που συνθέτουν τον τεχνητό κόσμο της αρκαδικής ποίησης. Το ίδιο συμβατικό και ψεύτικο για την Κρήτη είναι το φυσικό και ζωικό περιβάλλον, τα δάση, τα θηρία και τα ελάφια, που αποτελούν κοινούς τόπους της ιταλικής και γενικά της δυτικής βουκολικής ποίησης (Αλεξίου 1963, 37-39). Επομένως, όλα τα παραπάνω απαρτίζουν έναν τεχνητό κόσμο ο οποίος δεν έχει μεγάλη σχέση με τη ζωή του κρητικού χωριού των χρόνων της Βενετοκρατίας. Στην Ελλάδα, πρώτος ο [Κ. Θ. Δημαράς](#) χαρακτήρισε τη *Βοσκοπούλα* λόγιο έργο, τυπικό αναγεννησιακό ειδύλλιο με τις υπερβολές αυτού του είδους, που γεννήθηκε από τη νοσταλγία του αστού για τη φυσική ζωή (στο Αλεξίου 2002, 47-48).

Το πρόβλημα του ποιητή

Στα 1627 ο πρώτος εκδότης της *Βοσκοπούλας*, ο Βενετός Antonio Pinelli, μας πληροφορεί στο εξώφυλλο του έργου ότι η έκδοση έγινε «με έξοδες του ευγενικού» Νικολάου Δρυμητινού. Ο ίδιος ο Δρυμητινός μιλά σε πρώτο πρόσωπο στον –άτεχνο– επίλογο που πρόσθεσε στο έργο και μας πληροφορεί πως το ποίημα τότε ήταν ήδη δημοφιλές, πως κυκλοφορούσαν πολλά χειρόγραφα του και πως ο ίδιος «διάλεξε με περίσσο κόπον» το καλύτερο (δηλαδή το πιο πιστό στο πρωτότυπο) χειρόγραφο του έργου. Η ποιοτική διαφορά ανάμεσα στους στίχους της *Βοσκοπούλας* και τον άτεχνο αυτό επίλογο, η απόκλιση του από τον χαρακτήρα του ποιήματος, που είναι φανερά αισθητικός και όχι διδακτικός, και η ίδια η ρητή δήλωση του Δρυμητινού ότι «διάλεξε» μια *Βοσκοπούλα* «γραμμένη», δηλαδή ένα χειρόγραφο του έργου και το τύπωσε με έξοδά του, αφαιρούν κάθε στήριγμα από την άποψη ότι ο Δρυμητινός ήταν ο ποιητής ή ο διασκευαστής της *Βοσκοπούλας*. Η ενότητα του ύφους του ποιμενικού ειδυλλίου δείχνει ότι ο Δρυμητινός δεν ζήτησε να μεταβάλει το ποίημα με προσθήκες και αναπτύξεις. Τα χάσματα και οι φθορές που υπάρχουν σ' αυτό οφείλονται στην κακή παράδοση και στην αμέλεια της έκδοσης και όχι σε μια συνειδητή επεξεργασία. Επομένως, το όνομα του ποιητή της *Βοσκοπούλας* παραμένει άγνωστο. Καμιά μαρτυρία δεν σώζεται που να μπορεί να στηρίξει έστω και μια υποθετική ταύτιση· ούτε και η αναλογία του ύφους με άλλα έργα μάς βοηθά (Αλεξίου 2002, 55-56). Πάντως, η σχεδόν θεατρική δομή του ποιήματος, που οφείλεται στις γενικότερες επιλογές του δημιουργού, αποτελεί ένδειξη της πιθανής θεατρικής του πείρας και, οπωσδήποτε, της εξοικείωσής του με τις συμβάσεις του νεοκλασικού δράματος (Bancroft-Marcus 1997, 123).

Το ζήτημα του προτύπου

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στην Αναγέννηση της δυτικής Ευρώπης η βουκολική ποίηση δεν ήταν δημιούργημα των βοσκών, αλλά τέχνη που είχε σκοπό να ξεκουράσει, με την επιτηδευμένη της αφέλεια, τον κάτοικο της πολιτείας. Ιδιαίτερα στην Ιταλία, η ποιμενική ποίηση ήταν το αγαπημένο είδος των πριγκιπικών αυλών. Η

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.» Ζωή Γεωργιάδου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Η Βοσκοπούλα*)

κρητική αρχοντική και αστική κοινωνία του 1600 ζούσε, μέσα στα τείχη των πόλεων, μια ζωή ανάλογη προς την ιταλική, αλλά σε στενότερη επαφή με τη φύση και τον λαό. Έτσι, όταν η ειδυλλιακή Αρκαδία της ιταλικής λογοτεχνίας μεταφέρθηκε στην Κρήτη, το λογοτεχνικό αυτό είδος απέκτησε ζωή και αληθοφάνεια (Αλεξίου 2002, 47). Είναι πολύ πιθανό ότι η καλλιέργεια της βουκολικής λογοτεχνίας στην Κρήτη άρχισε με ιταλικά έργα μέσα στους κύκλους των Ακαδημιών που είχαν ιδρυθεί στο Κάστρο (Ηράκλειο) και στα Χανιά από λόγιους βενετοκρητικούς. Ίσως κάποιο τέτοιο ιταλικό ποιμενικό έργο να είναι το πρότυπο της *Βοσκοπούλας*. Σημαντική, λ.χ., είναι η σχέση της με το τελευταίο μέρος ενός περίφημου στην εποχή του βουκολικού ιταλικού ποιήματος, της *Arcadia* του Sannazaro, που τυπώθηκε στα 1502. Πάντως, όποιο κι αν είναι το ξένο πρότυπο, η γνήσια ελληνική έκφραση έδωσε ελληνικό ήθος στα πρόσωπα και ελληνικό χαρακτήρα στο ποίημα. Η *Βοσκοπούλα*, άλλωστε, ξεχωρίζει μέσα στην ευρωπαϊκή ποιμενική ποίηση της εποχής της με τη διαύγεια της πλοκής, την εκφραστική ακρίβεια και λιτότητα, την πειστική απόδοση των συναισθημάτων, τον περιορισμό του συμβατικού, την αποφυγή της μακρηγορίας και των μυθολογικών κοινοτοπιών. Ίσως η *Βοσκοπούλα* είναι το καλύτερο δείγμα του είδους σε ευρωπαϊκή κλίμακα, το μόνο που άξιζε πραγματικά να φτάσει ως την εποχή μας (Αλεξίου 2002, 50-51).

Γλώσσα και στιχουργία

Η γλώσσα της *Βοσκοπούλας* είναι η κρητική διάλεκτος, όπως είχε διαμορφωθεί στην περίοδο της ακμής της κρητικής λογοτεχνίας, και όχι η (μεικτή) μεσαιωνική γλώσσα των κειμένων της περιόδου της προετοιμασίας. Από τις πρώτες στροφές του έργου ο αναγνώστης αισθάνεται ότι έχει μπροστά του ένα κείμενο ιδιωματικό. Ο ποιητής επιδιώκει την καθαρότητα του ιδιώματος, με την πυκνότητα των διαλεκτικών τύπων και την αποφυγή των λόγιων αλλά και των κοινών νεοελληνικών. Ο ανώνυμος Κρητικός πέτυχε τον τόνο της φυσικότητας, με την εκούσια λιτή και απλή γλώσσα, την απλή σύνταξη, τα αραιά και επίτηδες απέριττα και κοινά επίθετα, τις επαναλήψεις λέξεων και φράσεων, τη χρήση των συνώνυμων και την αποφυγή των διασκελισμών.

Η αμέλεια, όμως, όσων αντέγραφαν τη *Βοσκοπούλα* τον καιρό που κυκλοφορούσε σε χειρόγραφα, και η γνωστή τάση των τυπογράφων προς το λογιότερο και προς το μη ιδιωματικό, έφθειραν σε μεγάλο βαθμό τη γλώσσα και τη στιχουργία του έργου (Αλεξίου 2002, 51-52).

Ο στίχος της *Βοσκοπούλας* είναι ο ενδεκασύλλαβος, αυστηρότερος όμως τονικά από τον ιταλικό. Στην έκδοση του 1627 οι στίχοι είναι χωρισμένοι σε τετράστιχα, που δηλώνονται όχι με απόσταση ανάμεσα στις στροφές, αλλά με τη μετακίνηση του πρώτου στίχου πιο αριστερά από τους τρεις άλλους. Τα τετράστιχα αντιστοιχούν σε ενότητες λογικού περιεχομένου και σπάνια παρατηρείται να μην συμπίπτει η αρχή και το τέλος του τετράστιχου με την αρχή και το τέλος μιας φράσης. Το ποίημα έχει 119 στροφές, αρχικά όμως είχε 120, γιατί ασφαλώς λείπει μια στροφή μετά τον στίχο 324, όπως φαίνεται από το νόημα. Στην πορεία η στιχουργική μορφή της *Βοσκοπούλας* απλουστεύτηκε και έγινε λαϊκότερη και τα τετράστιχα της είναι πια απλά ζεύγη ομοιοκατάληκτων διστίχων (Αλεξίου 2002, 53).

Εκδόσεις και διάδοση

Όταν η *Βοσκοπούλα* εκδόθηκε για πρώτη φορά στη Βενετία το 1627, η χειρόγραφη παράδοση και οι αλληπάλληλες αντιγραφές ή και καταγραφές από μνήμης (η μικρή έκταση του έργου διευκόλυνε την αποστήθιση) είχαν ασφαλώς ήδη αλλοιώσει το έργο. Παρ' όλα αυτά, στην έντυπη έκδοση του 1627 όχι μόνο δεν έγινε κανένας κριτικός έλεγχος του χειρογράφου που χρησιμοποιήθηκε και που φαίνεται ότι ήταν ελαττωματικό, αλλά προστέθηκαν και νέα σφάλματα (Αλεξίου 1963, 13). Την πρώτη αυτή έκδοση ακολούθησαν πυκνές ανατυπώσεις ως τα τέλη του 18ου αιώνα στη Βενετία. Από τις πολλές φιλολογικές εκδόσεις μνημονεύουμε εκείνες του Έ. Legrand (1869, 1870 και 1900), του Α. Γιάνναρη (1933), έκδοση μεταθανάτια, με τη φροντίδα του Ν. Β. Τωμαδάκη, καθώς και του [Λευτέρη Αλεξίου](#) (1937). Οπωσδήποτε, ξεχωρίζει η κριτική έκδοση του [Στυλιανού Αλεξίου](#) (1963), που στηρίχθηκε στην πρώτη βενετική έκδοση του 1627 και όχι στις ανατυπώσεις, προσπαθώντας να σεβαστεί τον χαρακτήρα του έργου. Ο Αλεξίου εξέδωσε ξανά το έργο, μαζί με τον

Απόκοπο, το 1971 (ανατυπώσεις 1979, 1998, 2002) με ορισμένες βελτιώσεις, λαμβάνοντας υπόψη του και το αποδιδόμενο στον λόγο του 17ου αιώνα Λέοντα Αλάτιο χειρόγραφο του έργου –το έκανε γνωστό ο Θωμάς Παπαδόπουλος το 1969–, που ανήκει σε διαφορετικό κλάδο της κειμενικής παράδοσης και παραδίδει ενίοτε ορθότερες γραφές. Τέλος, το 2016, ο Alfred Vincent εξέδωσε τη *Βοσκοπούλα* σε μια «εύχρηστη έκδοση, που δεν είναι πια “αναστηλωτική”, αλλά βρίσκεται πιο κοντά στον χαρακτήρα της πρώτης βενετικής έκδοσης και των ανατυπώσεών της, απαλλαγμένη, πάντως, από τα πολυάριθμα τυπογραφικά σφάλματά τους» (Vincent 2016, οπισθόφυλλο). Εξάλλου, στη διάδοση του έργου καταγράφεται και αξιοσημείωτη μεταφραστική τύχη: μία ανώνυμη ανέκδοτη λατινική μετάφραση στα τέλη του 17ου αιώνα, η αγγλική απόδοση του Marshall (1929) και, τέλος, η ιταλική από ομάδα μεταφραστών (Αλεξίου, Pontani κ.ά., 1975).

Η *Βοσκοπούλα*, όπως και άλλα έργα της κρητικής λογοτεχνίας, αγαπήθηκε και από τους λογίους και από τον λαό. Αυτό φαίνεται από τη χειρόγραφη διάδοσή της και από τις πυκνές έντυπες εκδόσεις της. Σαφείς επιρροές της υπάρχουν στο έργο του Διονύσιου Σολωμού, ενώ στο παρελθόν η έρευνα έχει εντοπίσει απηγήσεις της και στην ιστορία της Haidee από τον περίφημο *Don Juan* του Λόρδου Βύρωνα (Αλεξίου 2002, 58), άποψη που όμως, σύμφωνα με τα τελευταία πορίσματα της έρευνας, οφείλεται σε παρεξήγηση και πρέπει να αναιρεθεί (Κατσιγιάννης 2011, 287-305). Εξάλλου, το ειδύλλιο απομνημονεύτηκε και τραγουδήθηκε πολύ σε διάφορες προφορικές παραλλαγές όχι μόνο στην Κρήτη, αλλά και στη Μήλο, τη Νάξο, τη Χίο και αλλού (Αλεξίου 2002, 57).

Βιβλιογραφικές αναφορές

Αλεξίου 1963

Στυλιανός Αλεξίου (επιμ.), *Η Βοσκοπούλα. Κρητικό ειδύλλιο του 1600*, Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών, Ηράκλειο 1963.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.» Ζωή Γεωργιάδου, «Εισαγωγή» (για το έργο *Η Βοσκοπούλα*)

Αλεξίου 2002

Στυλιανός Αλεξίου (επιμ.), *Μπεργαδής Απόκοπος. Η βοσκοπούλα* [Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη, ΠΟ 15], Εστία, Αθήνα 2002, σ. 43-81.

Bancroft-Marcus 1997

Rosemary Bancroft-Marcus, «Ποιμενικό δράμα και ειδύλλιο», *Λογοτεχνία και κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης*, επιμ. David Holton, μτφρ. Ναταλία Δεληγιαννάκη, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997, σ. 95-124.

Κατσιγιάννης 2011

Αλέξανδρος Κατσιγιάννης, «Ιστορίες πρόσληψης των έργων της Κρητικής Αναγέννησης. Ο Byron και η Βοσκοπούλα: Η διαιώνιση μιας παρεξήγησης», *Ο Ερασιστής* 28 (2011), σ. 287-305.

Vincent 2016

Alfred Vincent (επιμ.), *Η Βοσκοπούλα* [Παλιότερα κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, 9], ΑΠΘ, Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Θεσσαλονίκη 2016.